

ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**Парламентське дослідження
щодо підстав кримінальної відповідальності за ввезення,
виготворення, збут і розповсюдження порнографічних
предметів в Україні**

**Парламентське дослідження
щодо підстав кримінальної відповідальності за ввезення, виготовлення,
збут і розповсюдження порнографічних
предметів в Україні***

***Анотація.** У парламентському дослідженні розглядаються питання законодавчого визначення підстав кримінальної відповідальності за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів в Україні.*

Проаналізовано український та закордонний досвід (США, Велика Британія, Канада, Німеччина, Франція) правового регулювання обігу порнографічних предметів; практику Європейського суду з прав людини щодо визначення меж втручання держави у приватне життя людини та обмежень права на свободу вираження поглядів у контексті захисту суспільної моралі; сформовано пропозиції щодо шляхів удосконалення законодавчих підстав кримінальної караності щодо обігу предметів порнографії в Україні.

***Ключові слова:** кримінальна відповідальність, злочини проти моральності, порнографічні предмети, дитяча порнографія, підстави декриміналізації.*

Зміст

Вступ	4
Основна частина	5
1. Відповідальність за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів в Україні.....	5
2. Закордонний досвід правового регулювання обігу порнографічних предметів.....	14
3. Межі втручання держави у права, гарантовані статтями 8 та 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: правові позиції ЄСПЛ та судова практика України у справах про обіг порнографії.....	21
4. Шляхи удосконалення підстав кримінальної відповідальності за обіг порнографічних предметів в Україні.....	32
Висновки	35

Вступ

Засадами у структурі суспільного договору української нації є положення Конституції України, відповідно до яких людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (стаття 3), усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (стаття 23), кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність (стаття 29). Необхідною та об'єктивною передумовою збереження і розвитку культури суспільства є забезпечення належної державно-правової охорони суспільної моралі, у тому числі засобами кримінально-правового впливу.

У науці кримінального права моральність розглядають як суспільні відносини, які покликані забезпечити утвердження поведінки людей у суспільстві на основі загальноприйнятих правил взаємної поваги, сором'язливості, розрізнення соціального й інтимного аспектів життя, поваги до цінностей, які наслідують інші члени суспільства, виховання молодого покоління в дусі поваги до моральних цінностей суспільства¹. У цьому контексті моральність передбачає: наявність правил (передусім неправового характеру), які визначають вимоги до поведінки людей у суспільстві, їх духовні й душевні якості; результат дотримання таких правил поведінки, який не викликає почуття сорому в самого себе чи/та оточуючих.

Суспільна небезпечність злочинів проти моральності полягає в деформації духовно-етичних цінностей суспільства, насадженні бездуховності, деградації особистості, що знижує загальний рівень культури суспільства; негативному впливі на свідомість особи, її психофізіологічний стан, пробудженні низьких інстинктів і нахилів; порушенні повноцінного процесу формування дітей, негативному впливі на моральний, фізичний, психічний розвиток та виховання неповнолітніх; створенні умов для вчинення небезпечних злочинів, кримінальна відповідальність за які передбачена нормами Кримінального кодексу України (далі – КК України), тощо.

Зміни моральних стереотипів, послаблення зовнішнього інституціонального контролю за відображенням у творчості сексуальних відносин, нормативна невизначеність в оцінці творів порнографічного характеру *актуалізують питання* щодо доцільності законодавчого забезпечення суспільних відносин у сфері обігу порнографічної продукції. Це явище становить серйозну загрозу для морального та психофізичного розвитку особистості, особливо серед неповнолітніх. Оскільки порнографія може порушувати основні моральні норми, а також створювати небезпеку для здоров'я та психіки громадян, її поширення має кримінально-правові наслідки. Проблема розповсюдження предметів порнографічного змісту потребує уваги та реагування з боку держави, оскільки порнографія вже зайняла певне місце в масовій культурі.

¹ Александров Ю. В., Дудоров О. О., Клименко В. А. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ : Юрид. думка, 2004. 656 с.

Метою дослідження є аналіз законодавчих підстав кримінальної відповідальності за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів в Україні та визначення доцільності їх удосконалення.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері обігу порнографічних предметів.

Предмет дослідження – національні та міжнародні джерела нормативно-правового регулювання підстав відповідальності за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів.

Основна частина

1. Відповідальність за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів в Україні.

Внутрішніми спонуканнями до будь-якої діяльності, певної поведінки виступають переконання, принципи, що сформувалися в особі в процесі існування в соціумі, які можуть бути як моральними, так і аморальними. Коли йдеться про мораль і моральність, то маються на увазі саме суспільно-корисні мотиви і поведінка, яка є допустимою для нормального громадського життя.

З огляду на це, об'єктом злочинів, передбачених розділом XII Особливої частини КК України, поряд із громадським порядком визначена моральність як правила суспільної поведінки, що складаються під впливом культурних традицій та духовних цінностей, які реалізуються через дійові моральні переконання і принципи².

Метою кримінально-правової охорони суспільної моралі є забезпечення функціонування державної системи захисту моральних засад, наративів та цінностей, спрямованих на економічно, психологічно та соціально здоровий спосіб життя. Під моральною безпекою розуміється стан стійкості основних джерел життєдіяльності та психічного і психіатричного самопочуття індивідів та їх захищеність від суспільно небезпечних загроз³.

В Україні заборона поширювати порнографічні матеріали задекларована в окремих галузевих законах. Так, відповідно до пункту 6 частини першої статті 36 Закону України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX на території України в медіа та на платформах спільного доступу до відео забороняється поширювати порнографічні матеріали, а також матеріали, що заохочують сексуальну експлуатацію та насильство над дітьми, демонструють статеві відносини дітей, використовують образ дітей (візуальний запис образу дітей) у видовищних заходах сексуального чи еротичного характеру. Такі дії визнаються грубим порушенням законодавства (частина четверта статті 110, пункт 5 частини

² Гуляков К. Злочини проти моральності: визначення родового об'єкта. *ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК*. 2019/3. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v3_2019/25.pdf

³ Бойченко В. П. Кримінально-правова охорона суспільної моралі в Україні: антропологічний вимір: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2021. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/aa8d4004-15a7-42c2-bbf5-32fa05579675/content>

четвертої статті 111, пункт 4 частини третьої статті 112 Закону України «Про медіа»).

Законом України «Про всеукраїнський референдум» від 26 січня 2021 року № 1135-IX (пункт 6 частини першої статті 100) забороняється поширювати матеріали, які містять елементи порнографії, цинізму, приниження людської честі та гідності під час агітації всеукраїнського референдуму.

У розвиток конституційних положень щодо заборони будь-якого насильства над дитиною та її експлуатації (стаття 52 Конституції України) Законом України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III передбачено, що держава здійснює захист дитини від використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів (абзац 2 частини другої статті 10), а використання, вербування або пропонування дитини для виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав розглядається як найгірша форма дитячої праці (абзац 2 частини п'ятої статті 21).

Законом України «Про електронні комунікації» від 16 грудня року № 2020-IX передбачено обов'язок постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг на підставі рішення суду обмежувати доступ своїх абонентів до ресурсів, через які здійснюється розповсюдження дитячої порнографії (пункт 13 частини третьої статті 18).

Відповідно до чинної статті 301 КК України кримінально караними діяннями визнаються: ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою, або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні (частина перша статті 301 КК України); ті самі дії, вчинені щодо кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру, а також збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру (частина друга статті 301 КК України); дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з отриманням доходу у великому розмірі (частина третя статті 301 КК України).

Попри те, що КК України охоплює сферою своєї дії не лише дитячу порнографію, а й таку, що виробляється «дорослими для дорослих», загальне визначення порнографії та критерії віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер, наразі в законодавстві України відсутні.

Визначення поняття порнографії як вульгарно-натуралістичної, цинічної, непристойної фіксації статевих актів, самоцільної, спеціальної демонстрації геніталій, антиетичних сцен статевого акту, сексуальних збочень, зарисовок з натури, які не відповідають моральним критеріям, ображають честь і гідність людини, спонукаючи негідні інстинкти, свого часу містилося у Законі України «Про захист суспільної моралі» від 20.11.2003 року №1296-IV, а критерії були затверджені наказом Міністерства культури України від 16.03.2018 року № 212.

Документи втратили чинність у зв'язку із прийняттям Закону України «Про медіа».

Науковці та практики⁴ все частіше звертають увагу на необхідність забезпечення взаємодії між судовими експертами та іншими фахівцями зі спеціальними знаннями, необхідними для визначення ознак порнографічної продукції, що значно ускладнено відсутністю законодавчого регулювання обігу предметів (матеріалів) сексуального та еротичного характеру, зокрема щодо критеріїв їх відмежування від порнографії.

На сьогодні законодавче визначення порнографії існує виключно у контексті «дитячої порнографії». Так, відповідно до пункту 2 примітки до статті 156-1 КК України під дитячою порнографією слід розуміти зображення у будь-який спосіб дитини чи особи, яка виглядає як дитина, у реальному чи змодельованому відверто сексуальному образі або задіяної у реальній чи змодельованій відверто сексуальній поведінці, або будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях.

Конструюючи визначення дитячої порнографії саме у такий спосіб, законодавці відтворили позицію, закладену у Факультативному протоколі до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 01 січня 2000 року⁵, Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 року⁶, Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року⁷, відповідно до яких потенційно потерпілою дитиною вважається не лише людина до 18-річного віку, а й особа, яка візуально має вигляд дитини у зв'язку з певними анатомічними особливостями (невеликий зріст, недорозвиненість певних органів тощо), чи коли мають місце спеціально створені ознаки «дитячості» або ж приховані ознаки, притаманні дорослим (завдяки гриму, специфічному одягу, комп'ютерній графіці зображень тощо).

Аналіз ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 301 КК України (Табл. 1), засвідчує, що безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують певний паритет (узгодження) інтересів суспільства та окремих його членів при задоволенні їх потреб та інстинктів на підставі існуючих норм моралі, принципів та правил поведінки у статевій сфері. Об'єктивну сторону складають низка альтернативних діянь, а саме: виготовлення порнографічних предметів – це створення таких творів

⁴ Кирбят'єв О., Позднякова-Кирбят'єва Е. Кваліфікуючі ознаки ввезення, виготовлення, збуту та розповсюдження порнографічних предметів. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 4. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/15912/5_4-2024_hard.pdf#page=85; Варфоломеев В. В. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування незаконного обігу порнографічних предметів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 12/2022. URL: http://lsej.org.ua/12_2022/130.pdf

⁵ Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 01.01.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09

⁶ Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

⁷ Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994>

заново, як у випадку їх авторського створення, шляхом вчинення сексуальних дій різного характеру та фіксації цих порнографічних сцен на матеріальні носії (їх фото-, відео-зйомка, створення зарисовок, малюнків, творів, online трансляція за допомогою мережі Інтернет), а також технічне створення таких предметів шляхом їх розмноження, тиражування, монтажу тощо; ввезення в Україну порнографічних предметів – має місце в разі фактичного їх переміщення через державний або митний кордон України; перевезення або інше переміщення зазначених предметів – означає їх відправлення з одного місця в інше в межах України з використанням будь-якого виду транспорту, або шляхом пересилання поштою, передачі в певне місце через знайомих тощо; збут (реалізація) виготовленої порнографічної продукції – передбачає платне чи безоплатне їх відчуження (продаж, обмін, дарування), за своїм змістом є різновидом розповсюдження; розповсюдження порнографічних предметів – це демонстрація їх змісту чи фізична передача для використання, перегляду, тиражування, в результаті чого такі предмети стають доступними іншим особам; зберігання – володіння такими творами або предметами, знаходження їх у винного, у його помешканні, автомобілі, схованці чи в інших вибраних місцях, із подальшим їх збутом чи розповсюдженням⁸.

Таблиця 1

**Характеристика складу кримінального правопорушення,
передбаченого статтею 301 КК України**

Частина норми КК України	Об'єкт, предмет (потерпілий)	Об'єктивна сторона	Суб'єкт	Суб'єктивна сторона	Ступінь тяжкості
Частина перша статті 301 Ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготов-	Об'єкт – встановлений порядок відносин у суспільстві у сфері моральності щодо поширення інформації про статеве життя, статева свобода особи. Предмет – твори, зображення	Дії у формі ввезення / перевезення / переміщення / збуту / розповсюдження / виготовлення / зберігання / примушування до створення.	Загальний – фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку.	Форма вини – прямий умисел. Мета – збут, розповсюдження. Мотив – корисливий.	Не-тяжкий злочин.

⁸ Варфоломєєв В. В. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування незаконного обігу порнографічних предметів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 12/2022. URL: http://lsej.org.ua/12_2022/130.pdf

лення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою, або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні.	або інші предмети порнографічного характеру. Потерпілий – повнолітня / неповнолітня особа.				
Частина друга статті 301 Ті самі дії, вчинені щодо кіно-та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру, а також збут неповнолітніми чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру.	Об'єкт – встановлений порядок відносин у суспільстві у сфері моральності щодо поширення інформації про статеве життя, статеву свободу неповнолітніх. Предмет – кіно- та відеопродукція, комп'ютерні програми, твори, зображення або інші предмети порнографічного характеру. Потерпілий – неповнолітня особа.	Дії у формі ввезення / перевезення / переміщення / збуту / розповсюдження / виготовлення / зберігання / примушування до створення.	Загальний – фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку.	Форма вини – прямий умисел. Мета – збут / розповсюдження. Мотив – корисливий.	Тяжкий злочин.
Частина третя статті 301 Дії, передбачені	Предмет – кіно- та відеопродукція, комп'ютерні	Дії у формі ввезення / перевезення / переміщення / збуту /	Загальний – фізична осудна особа, яка досягла шістнадцяти-	Форма вини – прямий умисел.	Тяжкий злочин.

частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з отриманням доходу у великому розмірі.	програми, твори, зображення або інші предмети порнографічного характеру. Потерпілий – повнолітня / неповнолітня особа.	розповсюдження / виготовлення / зберігання / примушування до створення.	річного віку / дві і більше особи.	Мета збут / розповсюдження. Мотив – корисливий.	–
--	---	---	------------------------------------	---	---

Суб'єкт злочину загальний – фізична, осудна особа, що досягла віку кримінальної відповідальності, передбаченого частиною першою статті 22 КК України (16 років).

Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі прямого умислу, метою збуту або розповсюдження порнографічних предметів і корисливим мотивом.

Аналіз диспозиції статті 301 КК України дає змогу виділити такі кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки складу цього злочину: 1) ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження, а також їх виготовлення, зберігання, перевезення або інше переміщення з тією ж метою; 2) вчинення цього злочину стосовно кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру; 3) збут або розповсюдження порнографічних творів, зображень чи інших предметів серед неповнолітніх; 4) дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно; 5) дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб; 6) дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, пов'язані з отриманням великого доходу.

Включення до диспозиції частини другої статті 301 КК України такої кваліфікуючої ознаки, як збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, пов'язане із усвідомленням значно вищої суспільної небезпеки таких діянь, зумовленої психофізіологічними особливостями, біологічними змінами в організмі дитини, що впливають на психічний стан неповнолітніх. У них з'являється підвищений інтерес до питань, пов'язаних із сексуальною сферою життя людини, починають формуватися стереотипи сексуальної поведінки, відкривається світ емоційності

та чуттєвості, що є невід'ємною частиною духовного та фізичного розвитку особистості⁹.

Повторність у кваліфікації діянь за частиною третьою статті 301 КК України має місце, коли особа раніше вчиняла правопорушення, передбачене частинами першою або другою цієї статті, або готувалася до вчинення кримінального правопорушення за частиною другою статті 301 КК, а також коли особа вчинила замах на кримінальне правопорушення, передбачене частинами першою або другою статті 301 КК України, навіть якщо вона ще не була засуджена за ці дії, за умови, що попередня судимість не погашена або не знята, і не минули строки давності притягнення її до кримінальної відповідальності.

Відповідно до частини третьої статті 301 КК України під учиненням злочину за попередньою змовою розуміють спільні дії із ввезення, виготовлення, переміщення або розповсюдження порнографічних матеріалів, коли хоча б одна із цих дій виконувалася двома чи більше особами, які домовилися діяти разом до початку цих дій, і кожен співучасник здійснив хоча б одну із зазначених у частинах першій або другій статті 301 КК України дій. Готування до вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою статті 301 КК України, не утворює повторності (частина друга статті 14 КК України). Отримання доходу у великому розмірі має місце, коли сума доходу від обігу порнографії перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян у двісті і більше разів.

Щодо поширеності випадків незаконного обігу порнографічних предметів, варто зазначити, що за даними Офісу Генерального прокурора, зберігається тенденція до збільшення кількості кримінальних правопорушень, передбачених статтею 301 КК України (Рис. 1).

⁹ Кирбят'єв О., Позднякова-Кирбят'єва Е. Кваліфікуючі ознаки ввезення, виготовлення, збуту та розповсюдження порнографічних предметів. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 4. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/15912/5_4-2024_hard.pdf#page=85

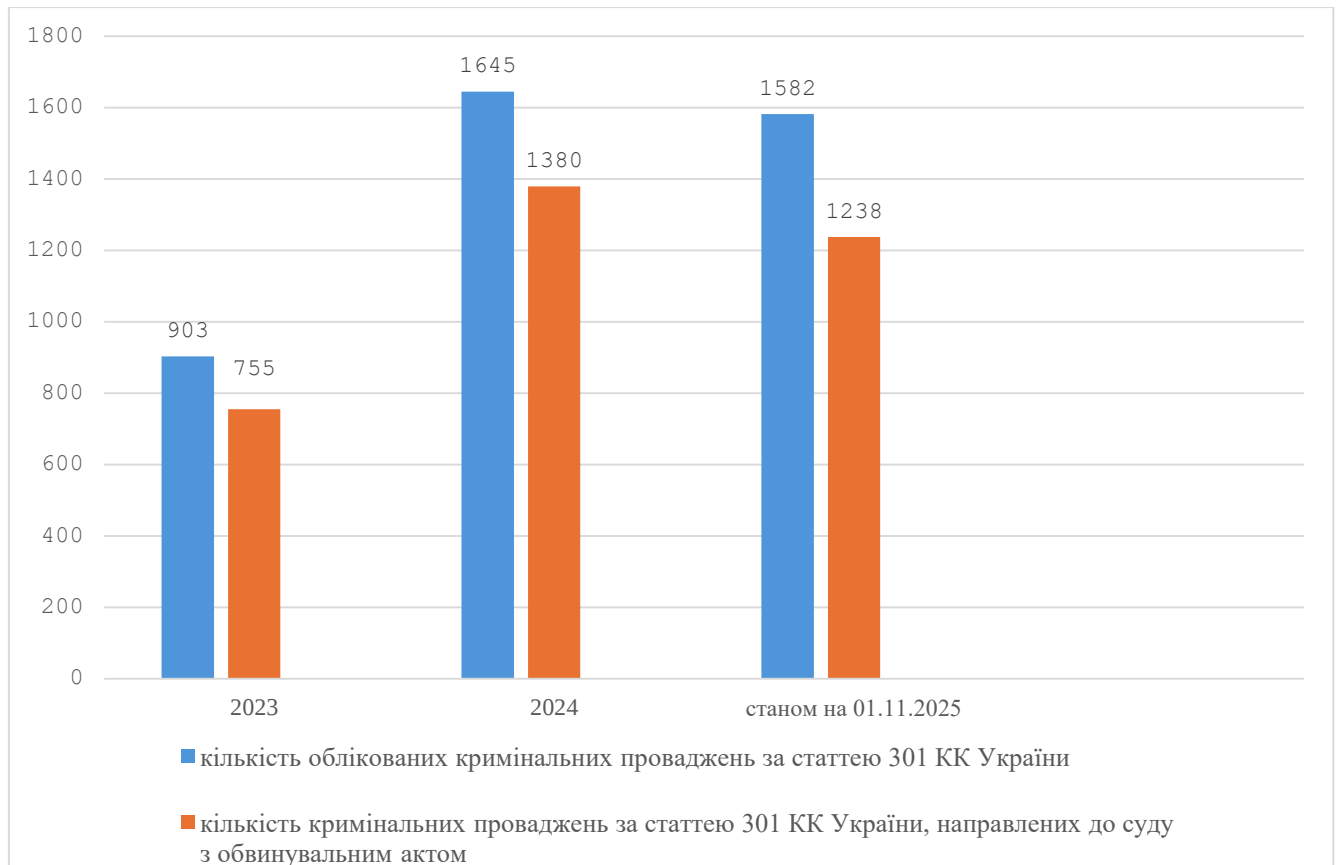

Рис. 1.

Так, якщо у 2023 році обліковано 903 кримінальні правопорушення, передбачені статтею 301 КК України, з яких 755 кримінальних проваджень направлено до суду з обвинувальним актом, то станом на 1 листопада 2025 року їх кількість зросла майже удвічі і становить 1522 та 1238 фактів відповідно¹⁰. Попри те, що наведені статистичні показники не відображають, за якою саме частиною вказаної норми здійснюється кримінальне провадження, дані судової звітності¹¹ щодо кількості осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за статтею 301 КК України (Табл. 2), засвідчують суттєву відмінність між значною кількістю порушених та розслідуваних кримінальних проваджень та незначною кількістю осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили.

¹⁰ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

¹¹ Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання (за 2022 рік). URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022; Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання (за 2023 рік). URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023; Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання (за 2024 рік). URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024

Таблиця 2

№ з/п	Стаття та частина Кримінального кодексу України	Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили		
		2022 рік	2023 рік	2024 рік
1.	Частина перша статті 301	12	18	12
2.	Частина друга статті 301	11	12	16
3.	Частина третя статті 301	33	46	35

Варто зазначити, що у проекті нового КК України, розробленого Робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи, утвореної Указом Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 року¹², відсутні норми про відповідальність за дії з предметами порнографії, де були б зображені дорослі особи.

Проте, існують міжнародно-правові акти, які передбачають криміналізацію діянь, передбачених у статті 301 КК України. Так, забороні на поширення порнографії та запобіганню обігу порнографічних предметів (або матеріалів) присвячена прийнята Лігою Націй Міжнародна конвенція «Про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними» (Женева, 12 вересня 1923 року)¹³, до якої СРСР приєднався 8 липня 1935 року. Відповідно до статті 7 Закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 року Україна є правонаступником прав і обов'язків за міжнародними договорами Союзу РСР, які не суперечать Конституції України та інтересам республіки. Однак, оцінити, якою мірою Конвенція, яка передбачає криміналізацію «дорослої» порнографії, відповідає цим критеріям, досить складно, оскільки ані сама Конвенція, ані стаття 301 чинного КК України не були предметом розгляду Конституційного Суду України. Верховна Рада України також не висловлювала свою позицію щодо того, чи ця Конвенція є чинною для України (як вона це зробила щодо низки інших міжнародно-правових актів радянського періоду)¹⁴.

Українські громадські об'єднання, які підтримують декриміналізацію такої порнографії та виступили з відповідною петицією, посилаються на те, що: «За інформацією Секретаріату ООН (лист МЗС від 13.01.2023 № 72/14-612-

¹² Текст проекту нового Кримінального кодексу України станом на 15.10.2025 URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>

¹³ Международная конвенция о пресечении обращения порнографических изданий и торговли ими (Женева, 12 сентября 1923 года). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_592

¹⁴ Андрушко П.П. та інш. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення : монографія / За заг. ред. Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюка. К. : Компанія ВАІТЕ, 2024. 494 с. С. 316.

4714), незалежна Україна не є учасницею Конвенції про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними»¹⁵.

На думку розробників нового КК України, додаткову невизначеність вносить ще один акт вже періоду після відновлення державної незалежності України – прийняте 17 травня 1996 року Рішення про Міждержавну програму спільних заходів боротьби з організованою злочинністю та іншими видами небезпечних злочинів на території держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав на період до 2000 року. У його пункті 1.1.2 передбачено необхідність «розглянути питання про доцільність приєднання, якщо це ще не зроблено, до основних угод, укладених у кримінально-правовій сфері у рамках ООН, її спеціалізованих установ, МАГАТЕ, а також Ради Європи». У додатку – Переліку відповідних угод – серед інших актів згадана і Конвенція 1923 року про порнографію. Україна, яка ніколи не була дійсним членом СНД, зараз остаточно припинила зв'язки з цією організацією, що означає повне припинення чинності її актів для України. Тому є підстави вважати, що Україна не має прямого обов'язку зберігати кримінальну відповідальність за діяння, передбачені частиною першою статті 301 чинного КК України¹⁶.

Бланкетність диспозиції статті 301 КК України, відсутність законодавчого визначення поняття «порнографії» та критеріїв віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер, засвідчує невідповідність існуючих підстав кримінальної відповідальності принципу правової визначеності, відповідно до якого обмеження будь-якого права повинно базуватися на критеріях, які дадуть змогу відокремлювати правомірну поведінку від протиправної (рішення Конституційного Суду України № 17-рп/2010 від 29.06.2010; № 1-р/2018 від 27.02.2018; № 6-р/2019 від 20.06.2019; № 1-28/2011 від 11.10.2011¹⁷).

2. Закордонний досвід правового регулювання обігу порнографічних предметів.

У більшості держав світу порнографія є легалізованою (Рис. 2¹⁸) – дозволено: виробництво, поширення, придбання цифрового чи іншого порнографічного контенту, але з віковими обмеженнями (як правило, до 18 років) і заборонаю дитячої порнографії. Також є обмеження щодо непристойної, насильницької порнографії.

¹⁵ Суди виносять вирoki за порнографію на основі Конвенції 1923 року, яку Україна не підписувала. URL: <https://brdo.com.ua/news/sudy-vynosyat-vyroky-za-pornografiyu-na-osnovi-konventsii-1923-roku-yaku-ukrayina-ne-pidpysuvala/>

¹⁶ Андрушко П.П. та інш. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення : монографія / За заг. ред. Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюка. К. : Компанія ВАІТЕ, 2024. 494 с. С. 318.

¹⁷ Огнев'юк Г. З. Принцип правової визначеності у рішеннях Конституційних судів України та деяких сусідніх держав. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/feb/20811/6.pdf>

¹⁸ В яких країнах легалізована порнографія. URL: <https://buhgalter911.com/uk/news/news-1073281.html>

Рис. 2.

У світі виділяють два основних підходи до встановлення відповідальності за виготовлення і поширення порнографії: один – виходить із допущення можливості легального обігу порнографії в суворих межах, другий – зводиться до повної заборони такого обігу під страхом кримінального покарання¹⁹. Режим часткової легалізації порнографії (кримінально караними залишаються виготовлення, поширення або збут дитячої порнографії, поширення порнографії, що містить зображення насильницьких сексуальних дій і деяких статевих збочень) набуває все більшого поширення останніми роками та властивий багатьом державам.

Розглянемо досвід деяких держав (зазначених у запиті щодо цього дослідження).

У законодавстві **США**, пов'язаному з обігом порнографічних матеріалів, застосовуються терміни «непристойність» (obscenity) та «аморальність» (immorality)²⁰. Проте, чітких визначень цих термінів, які б дозволяли класифікувати, що є непристойним або аморальним, у федеральному законодавстві не існує. Вважається, що «доросла» порнографія (adult pornography) захищена Першою поправкою до Конституції²¹, за винятком «обсценності» (непристойність, вульгарність) (т. зв. тест Міллера: справа Міллера проти Каліфорнії 1973 року), контенту з дітьми, а також контенту,

¹⁹ Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення його окремих положень про кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності» (реєстр. № 12191 від 11.11.2024). Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45187>

²⁰ United States Code. Chapter 71 – Obscenity. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title18/part1/chapter71&edition=prelim>

²¹ Constitution of the United States. First Amendment. URL: <https://constitution.congress.gov/constitution/amendment-1/>

створеного без згоди особи²². Верховний суд США (судові справи: *Miller v. California*, 413 U.S. 15, 24-25 (1973)²³; *Smith v. United States*, 431 U.S. 291, 300-02, 309 (1977)²⁴; *Pope v. Illinois*, 481 U.S. 497, 500-01 (1987)²⁵) постановив, що непристойність не захищена Першою поправкою, але суди повинні визначати в кожному випадку, чи є відповідний матеріал непристойним, встановивши відповідні критерії. Зокрема, до таких критеріїв належить оцінка: чи вважає пересічна людина, застосовуючи сучасні стандарти, що матеріали апелюють до непристойних інтересів (наприклад, принизливого, ганебного, хворобливого інтересу до наготи, сексу тощо); чи зображують або описують матеріали у відверто образливий спосіб сексуальну поведінку (наприклад, статеві акти, звичайні або спотворені, фактичні або імітовані, непристойну демонстрацію статевих органів тощо).

Також у США діє Закон про боротьбу з торгівлею та обігом непристойної літератури та предметів аморального вжитку (Закон Комстока 1873 року)²⁶, який криміналізує участь Поштової служби США, її посадових осіб або звичайного перевізника у транспортуванні непристойних матеріалів, матеріалів, що підбурюють до злочину. Оскільки більшість його положень відображені в статтях 1461 та 1462 глави 71 розділу 18 Кодексу Сполучених Штатів, цей Закон все рідше стає джерелом ухвалення судових рішень (останній обвинувальний вирок датується 2021 роком²⁷).

Закон про захист дітей в Інтернеті²⁸ зобов'язує школи та бібліотеки встановлювати «захист технологій» (фільтр) на всіх комп'ютерах. Також Міністерством юстиції США на виконання 18 U.S.C. § 2257 та § 2257A (*Child Protection and Obscenity Enforcement Act*) запроваджені правила (2257 Regulations²⁹), які встановлюють обов'язки для виробників порнографії, щоб гарантувати, що всі актори є повнолітніми (18+). На кожному носії/сайті, де розміщено контент, має бути спеціальний напис: «18 U.S.C. §2257 Record-Keeping Requirements Compliance Statement». Контролюючим органом є Міністерство юстиції.

Протягом останніх років низка штатів (25) ухвалили закони, які зобов'язують сайти з «дорослим» контентом перевіряти вік користувачів?: наприклад, Texas HB 1181 (Техас, 2023), Ohio HB 96 (Огайо, 2025) та ін. Ця тенденція поширюється завдяки рішенням Верховного суду США від

²² Декриміналізація порно: між політичною обережністю та антикорупційною необхідністю. URL: <https://novadoba.kiev.ua/2025/08/31/dekryminalizatsiya-porno/>

²³ *Miller v. California*, 413 U.S. 15 (1973). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/413/15/>

²⁴ *Smith v. United States*, 431 U.S. 291 (1977). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/431/291/>

²⁵ *Pope v. Illinois*, 481 U.S. 497 (1987). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/431/291/>

²⁶ Act for the Suppression of Trade in, and Circulation of, Obscene Literature and Articles of Immoral Use. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-17/pdf/STATUTE-17-Pg598-3.pdf#page=1>

²⁷ *United States v. Arthur*, No. 21-50607. URL: <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca5/23-50262/23-50262-2024-02-23.html>

²⁸ Children's Internet Protection Act. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-106publ554/html/PLAW-106publ554.htm>

²⁹ 18 U.S. Code § 2257 - Record keeping requirements. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2257>

27.06.2025³⁰, що дозволяє штатам вимагати таку вікову перевірку для сайтів із дорослим контентом (тобто Суд не визнав закон Техасу HB 1181 неконституційним). Серед механізмів, що використовуються для обмеження доступу дітей до порнографічного контенту, є: перевірка особи / документів; верифікація через age-verification системи; гео-блокування.

Отже, у США дозволено володіння порнографічними матеріалами без ознак непристойності. Проте, не існує конкретного переліку матеріалів, які є непристойними. Віднесення матеріалу до непристойного визначається судовим рішенням в тій чи іншій громаді (штаті). Разом із тим, існують запобіжники в доступі неповнолітніх до порнографічного контенту, а також відповідні контролюючі суб'єкти (органи юстиції, прокуратури, охорони здоров'я або цифрової безпеки).

Із 60-х років ХХ століття в *Канаді* змінено підходи до обігу порнографічних матеріалів. Закони про непристойність були оскаржені як такі, що порушують свободу слова³¹. Рішення Верховного Суду у справі Р. проти Батлера стало провідним у встановленні балансу між свободою порнографічного контенту і державною цензурою. Суд постановив, що термін «неправомірний» слід тлумачити відповідно до ступеня шкоди, яка виникає внаслідок впливу такого діяння, що схиляє людей до антисоціальних дій. І тому порнографія є шкідливою, якщо цей контент містить насильство або відвертий секс, принижує гідність або дегуманізує, створює суттєвий ризик шкоди. У справі R. v. Jorgensen, [1995] 4 S.C.R. 55³² Верховний Суд скасував вирок, винесений продавцю відеомагазину, зазначивши, що для складу злочину за §163(2)(a) потрібно довести обізнаність обвинуваченого про ті характеристики матеріалу, які роблять його «непристойним» («undue exploitation»). Ця справа стала важливою для питання *mens rea* (вина/ обізнаність) при переслідуванні за §163.

§ 163 Кримінального кодексу Канади³³ передбачає низку правопорушень, пов'язаних із виготовленням та розповсюдженням «непристойних» публікацій або їх зберіганням з метою розповсюдження. Також правопорушенням є розсилання поштою непристойних матеріалів або проведення «аморальної, непристойної» театральної вистави. Ці правопорушення можуть каратися позбавленням волі на строк до двох років (щодо дитячої порнографії – до 10 років), із конфіскацією непристойних матеріалів. Розуміння непристойності матеріалу визначено у §163(3): неправомірна експлуатація сексу, непристойні сцени, жорстокість та насильство. При цьому ступінь неправомірності визначається судом у конкретному провадженні і залежить від сприйняття

³⁰ U.S. Supreme Court. 23-1122 Free Speech Coalition, Inc. v. Paxton (06/27/2025). URL: https://www.supremecourt.gov/opinions/24pdf/23-1122_3e04.pdf

³¹ R v Butler, [1992] 1 S.C.R. 452. URL: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/844/index.do>

³² R. v. Jorgensen (R.) et al. [1995] 4 S.C.R. 55. URL: <https://jurisage.com/ca-r-v-jorgensen-r-et-al-df-01f113jxhye0wjdb5n7q24gmc3/>

³³ Criminal Code (R.S.C., 1985, c. C-46). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/>

громадою того чи іншого порнографічного матеріалу. Тобто стандарт непристойності є гнучким.

Ані студії, ані власники сайтів зазвичай не проходять через централізований дозвільний/ліцензійний контроль щодо створення порнографічного контенту. Проте, особи, які надають інтернет-послуги, зобов'язані повідомляти про матеріали сексуального насильства та експлуатації дітей в Інтернеті³⁴. У 2024 році представлено законопроект про боротьбу зі шкідливим контентом в Інтернеті³⁵, який покладає на онлайн-платформи відповідальність за боротьбу зі шкідливим контентом та створення безпечнішого онлайн-простору, що захищає всіх людей у Канаді, особливо дітей. Ним створюється Комісія з цифрової безпеки та запроваджується посада Омбудсмена з цифрової безпеки для надання підтримки користувачам і жертвам. Від сервісів вимагатиметься зробити дві категорії шкідливого контенту недоступними для своїх користувачів: (1) контент, який сексуально переслідує дитину або повторно переслідує жертву, та (2) інтимний контент, розміщений без згоди, включаючи сексуалізовані дипфейки.

Регулювання порнографії у *Великій Британії* підпадає під дію різноманітних законів, правил, судових процесів (прецедентів). Конкретний матеріал, як правило, розглядається регуляторними або судовими органами на предмет визначення його законності. Законність публічного порнографічного матеріалу (відеотвору, зображення тощо) підтверджується сертифікатом R18, який видається Британською радою з класифікації фільмів (BBFC). Порнографічним є матеріал, який створений для сексуального збудження і який має непристойний характер. Поняття непристойності визначено спеціальним законом про непристойні публікації³⁶.

Кримінально караною є лише «екстремальна» порнографія (розділ 63 Кримінального закону)³⁷, зокрема й її зберігання, та дитяча порнографія. Критерії визнання порнографії екстремальною чітко визначені у кримінальному законодавстві³⁸.

Британський Закон про онлайн-безпеку³⁹ дав регулятору Ofcom повноваження примушувати сайти з дорослим контентом запроваджувати дієві вікові перевірки. Від літа 2025 регулятор відкрив десятки проваджень і публічно аудіює впровадження age-checks великими провайдерами. Це адміністративне регулювання: фокус не на криміналізацію контенту, а на недопущенні доступу дітей та прозорості платформ.

У *Німеччині* порнографія є легалізованою (Німеччина є однією із держав, що вийшла з Міжнародної конвенції про запобігання обороту порнографічних

³⁴ An Act respecting the mandatory reporting of Internet child sexual abuse and exploitation material by persons who provide an Internet service (S.C. 2011, c. 4). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/I-20.7/>

³⁵ Bill C-63: An Act to enact the Online Harms Act. URL: <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/pl/charte-charte/c63.html>

³⁶ Obscene Publications Act 1959. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/7-8/66/contents>

³⁷ Criminal Justice and Immigration Act 2008. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/4/contents>

³⁸ A Guide to Pornography Laws in the UK. URL: <https://www.stuartmillersolicitors.co.uk/guide-pornography-laws-uk/>

³⁹ Online Safety Act 2023. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/50>

видань і торгівлі ними 1923 року): виробництво, володіння, перегляд, купівля-продаж, обмін або розповсюдження «звичайної» порнографії (за участю повнолітніх, які дали згоду) не заборонені. Проте, порнографічні матеріали поділяються на дві категорії: допустимі («звичайна» порнографія) та абсолютно неприпустимі («кваліфікована» порнографія: дитяча порнографія, а також зображення насильницьких сексуальних дій і деяких статевих збочень). Виробництво і оборот «кваліфікованої» порнографії карані завжди, тоді як поширення «звичайної» порнографії переслідується лише в спеціально визначених випадках (наприклад, демонстрація необмеженій аудиторії). Кримінальний кодекс Німеччини (§184 «Поширення порнографічного контенту»)⁴⁰ передбачає кримінальну відповідальність (позбавлення волі до одного року та/або штраф) лише за розповсюдження, продаж, прокат, демонстрацію порнографічних матеріалів особам до 18 років, публічне показування порнографії у місцях, де можуть бути неповнолітні, та рекламування порнографії (друкована продукція, відео, аудіовізуальні записи, малюнки, моделі, цифрові файли тощо). Існує абсолютна заборона на так звану «жорстку» порнографію («hardcore porn»): контент із насильством, сексуальними діями з тваринами, а також порнографія за участю дітей або підлітків (§ 184b).

Німецьке законодавство не формулює універсального розуміння «порнографічного контенту», а регулює поведінку – розповсюдження, володіння, доступ, коли контент підпадає під категорії, заборонені або обмежені кримінальним правом. Судова практика при визнанні контенту порнографічним виходить із того, чи має він явно сексуальний зміст і мету збудження, перевищення меж сексуальної пристойності (оголеність сама по собі (на зображенні) не є порнографією).

У Німеччині не існує загального обов'язкового «універсального» ліцензування для порноіндустрії як такого, але діє система регулювання і обмежень для комерційного поширення (медіа/Інтернет). Тобто у цій сфері діє принцип саморегуляції з дотриманням законодавства. Також запроваджено модель JMStV: «закриті користувачькі групи» 18+ (Altersverifikationssysteme) – тобто контент «для дорослих» дозволений, якщо провайдер забезпечив надійне вікове обмеження; нагляд здійснюють земельні медіаконтролери та KJM (Комісія із захисту неповнолітніх).

У **Франції** створення та поширення порнографічного контенту за участю повнолітніх є дозволеним, проте його обіг регулюється через систему вікових обмежень і класифікації, що передбачені Кодексом про кінематографію та анімаційне зображення⁴¹. Будь-який кінематографічний твір, призначений для публічного показу, повинен отримати спеціальний дозвіл (visa d'exploitation) від Міністра культури на підставі висновку Комісії з класифікації

⁴⁰ German Criminal Code (Strafgesetzbuch – StGB). Переклад англ. / переклад Prof. Dr. Michael Bohlander; ред. Ute Reusch. – Gesetze-im-Internet. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p1793

⁴¹ Code de conduite relatif à la cinématographie et aux images animées. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000020908868/

кінематографічних творів. Під час цієї процедури Комісія визначає, чи містить твір сцени сексуального характеру, та чи потребує він обмеження за віком.

Створення та поширення порнографічної продукції регулюється законодавством, спрямованим передусім на захист неповнолітніх. Закон № 2024-449 про убезпечення та регулювання цифрового простору (Закон SREN)⁴² зобов'язує порнографічні вебсайти впроваджувати надійні системи перевірки віку, під загрозою значних штрафних санкцій та блокування доступу. Із 2020-х років у Франції існує пряма вимога: «галочка 18+» – недостатня; потрібна реальна перевірка віку. Регулятор ARCOM вибудував технічний референс із вимогою «подвійної анонімності» (верифікація без розкриття особи сайту й без зберігання чутливих даних у видавця контенту): порядок верифікації наведено у технічних настановах⁴³. Право ARCOM вимагати від провайдерів верифікацію віку, блокування доступу неповнолітніх підтверджено рішенням суду у квітні 2025 року⁴⁴, яким не визнано таку діяльність регулятора втручанням у свободу бізнесу.

Сукупність норм, закріплених у статтях 227-23, 227-23-1 та 227-24 Кримінального кодексу Франції⁴⁵, формує цілісну модель кримінально-правового захисту неповнолітніх від впливу порнографічного контенту. Примітним є оперування французьким законодавцем і терміном «контент сексуального характеру» в означення порнографічних матеріалів (стаття 226-2-1 КК).

Проте, відсутність законодавчого поняття «порнографічний контент/порнографічний матеріал» надає дискрецію судам у його розумінні. Судова практика орієнтується на мету і сприйняття матеріалу: чи містить контент відверті сексуальні дії; чи орієнтований він на дорослу аудиторію; чи не підпадає під кримінальні заборони (участь дітей, насильство).

Варто відзначити, що поряд із декриміналізацією обігу порнографічних матеріалів, створених за добровільною згодою повнолітніх осіб, в іноземних державах існує тенденція до криміналізації «порнопомсти» (поширення або погроза поширення інтимних зображень особи з метою нанесення моральної шкоди та/або помсти). Так, наприклад, стаття 162.1 Кримінального кодексу Канади⁴⁶ передбачає, що до 5 років позбавлення волі може загрожувати особі, що усвідомлено поширила, опублікувала, передала, зробила доступною, продала або рекламувала інтимне зображення особи, знаючи, що зображена особа не надавала на це згоди або знехтувавши тим, чи дала особа на це згоду. У Британії встановлено покарання до 2 років позбавлення волі за надання доступу іншим особам до приватного секс- фото або відео особи, якщо це відбувається без її

⁴² Loi n° 2024-449 du 21 mai 2024 visant à sécuriser et à réguler l'espace numérique. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000049563368>

⁴³ Technical guidelines on age verification for the protection of persons under 18 from online pornography. URL: https://www.arcom.fr/en/find-out-more/legal-area/legal-resources/technical-guidelines-age-verification-protection-persons-under-18-online-pornography?utm_source=chatgpt.com

⁴⁴ Le tribunal administratif de Paris rejette un recours contre une décision de l'Arcom du 6 mars 2025 enjoignant à la société Cloudflare de bloquer le site de la plateforme Camschat de partage de vidéos pornographiques dans un délai de quarante-huit heures. URL: <https://paris.tribunal-administratif.fr/decisions-de-justice/dernieres-decisions/blocage-d-un-site-pornographique-pour-empêcher-l'accès-des-mineurs-a-son-contenu>

⁴⁵ Code pénal. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/

⁴⁶ Criminal Code (R.S.C., 1985, C-46). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/page-37.html#docCont>

згоди та з метою завдання їй страждань (Section 33)⁴⁷. Урядом Британії обговорюється питання притягнення до кримінальної відповідальності за створення та поширення дипфейків сексуального характеру⁴⁸. Франція у 2016 році доповнила Кримінальний кодекс статтею 226-2-1⁴⁹, яка передбачає покарання до 2 років позбавлення волі або штраф у розмірі до 60 тис. євро за фотографування та розповсюдження приватних фото особи сексуального характеру без її згоди.

Таким чином, у розглянутих державах дорослий згодний контент не криміналізований і здебільшого не потребує попереднього ліцензування (сертифікації). Проте, жорстко регулюється доступ неповнолітніх до такого контенту і карається контент, створений та/або розповсюджений без згоди особи, якої він стосується, а також такий, що передбачає усі форми дитячої експлуатації. Ці держави фокусуються на технологічних, процедурних запобіжних механізмах (Табл. 3), а не на каральній меті. Головним принципом є баланс між свободою слова, невтручанням у приватне життя, захистом від експлуатації та недопущенням завдання шкоди.

Таблиця 3

Моделі декриміналізації порнографії

№ з/п	Держава	Ліцензування порнографічних матеріалів (дозвільна система)	Вікові обмеження (верифікація віку)	Контролюючий (регуляторний) орган	Розмежування легальної і нелегальної порнографії (визначення непристойності)
1.	Сполучені Штати Америки	для певних видів діяльності, наприклад, кіноіндустрії	+	+	+
2.	Велика Британія	+	+	+	+
3.	Канада	–	законопроект	+	+
4.	Німеччина	–	+	+	+
5.	Франція	для певних видів діяльності, наприклад, кіноіндустрії	+	+	+

Законодавство більшості досліджуваних держав (спеціальне та/або кримінальне) оперує ознакою «непристойність» у розумінні незаконного порнографічного матеріалу та роз'яснює її зміст. При цьому визначення поняття порнографії, порнографічного матеріалу, порнографічного контенту, навіть при офіційному оперуванні цими категоріями, у законодавстві відсутнє, як і критерії

⁴⁷ Criminal Justice and Courts Act 2015. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/2/section/33/enacted>

⁴⁸ У Великій Британії криміналізують порнографічні дипфейки. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/37142/2025-01-07-u-velykiy-brytanii-kryminalizuyut-pornografichni-dypfeyky/>

⁴⁹ LOI n° 2016-1321 du 7 octobre 2016 pour une République numérique (1). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000033202746/>

відмежування порнографії від інших матеріалів. «Незаконна» порнографія пояснюється характером зображень, пов'язаних із насильством, сексуальною експлуатацією, участю дітей. Тобто поняття «порнографічний контент» має переважно практичне, контекстуальне значення.

Міра непристойності порнографічного матеріалу зазвичай визначається судом і залежить від сприйняття громадою, шкоди, завданої поширенням такого матеріалу. Загальноприйнятною аксіомою є твердження, що кримінальне право повинно застосовуватися лише до соціально шкідливих правопорушень.

Протягом останніх років у зв'язку із посиленням онлайн безпеки активно запроваджується вікова селфі-перевірка (перевірка віку користувачів на порнографічних платформах через банківські картки і посвідчення особи, оцінка віку за селфі). Тобто в таких випадках замість загальної криміналізації тенденційним є прицільне вікове регулювання (age-verification). Дотримання відповідними платформами та іншими суб'єктами правил обігу порнографічного контенту контролюється спеціальними суб'єктами, правомочними застосовувати штрафні санкції та блокування контенту, діяльності платформ.

3. Межі втручання держави у права, гарантовані статтями 8 та 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: правові позиції ЄСПЛ та судова практика України у справах про обіг порнографії.

Проведеним оглядом ключових рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) щодо втручання держави у сфери, пов'язані з мораллю, приватним життям та свободою вираження поглядів, встановлено таке.

1. Пряме втручання у приватне та інтимне життя (стаття 8 Конвенції): оцінка необхідності та пропорційності обмежень, запроваджених на ґрунті суспільної моралі.

У справах, що стосуються втручання у приватну сексуальну поведінку, ЄСПЛ застосовує вузьку межу розсуду (narrow margin of appreciation):

1) непропорційна криміналізація приватної сексуальної поведінки: справа A.D.T. v. THE UNITED KINGDOM (35765/97)⁵⁰ – Суд визнав, що обмеження, які стосуються конфіденційної та консенсуальної сексуальної поведінки дорослих, визнаються непропорційними, якщо не виявлено вагомих причин, чого не було доведено у цій справі;

2) невибіркова заборона порнографічних матеріалів в ув'язненні: справа CHOCHOLÁČ v. SLOVAKIA (81292/17)⁵¹ – Суд постановив, що хоча втручання було «відповідно до закону», воно не було «необхідним у демократичному суспільстві», оскільки загальна заборона, яка не дозволяє оцінити пропорційність в індивідуальному випадку, є неприпустимою. Обґрунтування обмежень прав в'язнів не може ґрунтуватися виключно на тому, що це «може образити громадську думку»;

⁵⁰ A.D.T. v. THE UNITED KINGDOM (35765/97). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58922%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58922%22]})

⁵¹ CHOCHOLÁČ v. SLOVAKIA (81292/17). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-218459%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-218459%22]})

3) вимога якості закону (стаття 5 § 1): справа BARABOI AND ABURA v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA (75787/17)⁵² – Суд дійшов висновку, що позбавлення волі не було законним (lawful), оскільки відповідні правові норми, які кваліфікували діяльність, не були сформульовані з необхідним ступенем точності, що є вимогою законності за Конвенцією.

2. *Обмеження свободи вираження поглядів (стаття 10 Конвенції): критерії необхідності та пропорційності втручання з метою захисту моралі та прав інших осіб.*

При оцінці втручання у свободу вираження поглядів з метою захисту моралі та прав інших осіб ЄСПЛ надає державам широку межу розсуду (wide margin of appreciation), особливо у сфері моралі:

1) дотримання межі розсуду при конфіскації «непристойних» матеріалів: справа MÜLLER AND OTHERS v. SWITZERLAND (10737/84)⁵³ та HANDYSIDE v. THE UNITED KINGDOM (5493/72)⁵⁴ – Суд визнав, що конфіскація картин еротичного характеру, виставлених на публічній виставці, була спрямована на захист моралі і Держава діяла у межах своєї широкої межі розсуду. Суд також визнав втручання виправданим і спрямованим на захист молоді від розбещення, посилаючись на широку межу розсуду Держави у визначенні меж моралі;

2) вимога «якості закону»: справа UNIFAUN THEATRE PRODUCTIONS LIMITED AND OTHERS v. MALTA (37326/13)⁵⁵ – Суд установив, що закон, на який посилався Уряд, не відповідав вимозі «якості закону» через недоступність керівних принципів та неточність законодавства;

3) непропорційність санкції (звільнення вчителя): справа P. v. POLAND (56310/15)⁵⁶ – звільнення вчителя за ведення анонімного блогу з еротичним змістом, який, на думку влади, підривав гідність професії, було визнано непропорційним. Суд зазначив, що національні органи влади не надали «відповідних і достатніх підстав», не врахувавши, що блог не був пов'язаний зі школою, і не було доказів негативного впливу на учнів;

4) втручання, засноване на припущеннях: справа PRYANISHNIKOV v. RUSSIA (25047/05)⁵⁷ – встановлено порушення статті 10. Відмова у видачі ліцензії на тиражування (відтворення) еротичних фільмів, які вже мали сертифікати для розповсюдження, була визнана непропорційною, оскільки ґрунтувалася на необґрунтованих припущеннях про участь заявника у злочинній діяльності;

5) обмеження свободи мистецького вираження з метою захисту прав та інтересів дітей (критерії необхідності втручання): справа KARTTUNEN v.

⁵² BARABOI AND ABURA v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA (75787/17). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-209445%22%5D%7D>

⁵³ MÜLLER AND OTHERS v. SWITZERLAND (10737/84) та HANDYSIDE v. THE UNITED KINGDOM (5493/72). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57487%22%5D%7D>

⁵⁴ HANDYSIDE v. THE UNITED KINGDOM (5493/72). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57499%22%5D%7D>

⁵⁵ UNIFAUN THEATRE PRODUCTIONS LIMITED AND OTHERS v. MALTA (37326/13). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-182861%22%5D%7D>

⁵⁶ P. v. POLAND (56310/15). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-241742%22%5D%7D>

⁵⁷ PRYANISHNIKOV v. RUSSIA (25047/05). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-195605%22%5D%7D>

FINLAND (1685/10)⁵⁸ – Суд підтвердив, що засудження художника за володіння та розповсюдження сексуально непристойних зображень дітей було «необхідним у демократичному суспільстві» для захисту дітей від сексуального насильства, незважаючи на мистецький намір заявника.

3. Критерії встановлення справедливого балансу між правом на повагу до приватного життя (стаття 8) та свободою вираження поглядів (стаття 10) у публікаціях медіа.

При розгляді конфлікту між правами ЄСПЛ дотримує балансування (balancing), перевіряючи, чи національні суди надали «відповідні та достатні підстави» для свого рішення:

1) обґрунтування обмеження права на повагу до приватного життя наявністю вагомого суспільного інтересу, що сприяє публічним дебатам (критерії встановлення справедливого балансу (Fair Balance)): справи KÜCHL v. AUSTRIA (51151/06)⁵⁹ та ROTHE v. AUSTRIA (6490/07)⁶⁰ – Суд дійшов висновку, що національні суди належним чином зважили інтереси, оскільки інформація про гомосексуальні стосунки настоятеля семінарії та його заступника із семінаристами сприяла дебатам у демократичному суспільстві (щодо невідповідності поведінки представників Церкви її офіційній позиції);

2) забезпечення поваги до інтимної сфери приватного життя (стаття 8 Конвенції) шляхом судової заборони на несанкціоновану публікацію зображень, що превалюють над свободою вираження поглядів (стаття 10): справа VERLAGSGRUPPE NEWS GMBH AND BOBI v. AUSTRIA (59631/09)⁶¹ – Суд погодився з національними судами, що заборона на подальшу публікацію фотографії, зробленої на приватній вечірці, не була непропорційною, оскільки вона становила втручання в інтимну сферу приватного життя (стаття 8), і громадськість могла бути проінформована про факти без публікації інтимних деталей.

4. Позитивні зобов'язання держави щодо ефективного захисту фізичної та психологічної цілісності: застосування статей 3 та 8 Конвенції у контексті гендерно зумовленого насильства.

Держави несуть позитивне зобов'язання (positive obligation) створити та ефективно застосовувати правову систему, яка забезпечує захист від насильства, зокрема гендерно зумовленого насильства. При розгляді таких справ необхідна особлива старанність (special diligence):

1) неефективне та непропорційне покарання: справа VUČKOVIĆ v. CROATIA (15798/20)⁶² – Суд дійшов висновку, що заміна тюремного ув'язнення на громадські роботи для особи, засудженої за сексуальне насильство, була непропорційно м'яким покаранням та свідчила про невиконання позитивного зобов'язання забезпечити, щоб покарання було ефективним, пропорційним та стримуючим;

⁵⁸ KARTTUNEN v. FINLAND (1685/10). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-70899%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-70899%22]})

⁵⁹ KÜCHL v. AUSTRIA (51151/06). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-115004%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-115004%22]})

⁶⁰ ROTHE v. AUSTRIA (6490/07). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:\[%22001-115005%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-115005%22]})

⁶¹ VERLAGSGRUPPE NEWS GMBH AND BOBI v. AUSTRIA (59631/09). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-115013%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-115013%22]})

⁶² VUČKOVIĆ v. CROATIA (15798/20). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-229399%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-229399%22]})

2) невиконання позитивних зобов'язань держави щодо кібернасильства (порнопомста): справа VOLODINA v. RUSSIA (No. 2) (40419/19)⁶³ – Суд визнав, що влада не захистила заявницю від неодноразових актів кібернасильства (публікація інтимних фотографій, кіберсталкінг). Ключовим недоліком було те, що російське законодавство не забезпечувало достатніх негайних захисних приписів (protection orders), необхідних для ефективного захисту жертв домашнього насильства;

3) кібернасильство як продовження домашнього насильства та надмірний формалізм: справа BUTURUGĂ v. ROMANIA (56867/15)⁶⁴ – Суд підкреслив, що органи влади не діяли з особливою старанністю при розслідуванні домашнього насильства, а також наголосив, що акти кібернасильства (як-от порушення таємниці кореспонденції) мають розглядатися як продовження насильства в автономному режимі (offline) та підривають психологічну цілісність жертви. Відмова у розгляді скарги через пропуск строку давності свідчить про надмірний формалізм.

5. *Повага до релігійних та філософських переконань батьків у сфері освіти: застосування статті 2 Протоколу № 1 до Конвенції та статті 9 Конвенції.*

Стаття 2 Протоколу № 1 до ЄКПЛ вимагає від держави поважати право батьків забезпечувати освіту своїх дітей відповідно до їхніх релігійних та філософських переконань:

1) дотримання принципу нейтральності держави в освітньому процесі (розмежування між об'єктивним поширенням інформації та державною індоктринацією (стаття 2 Протоколу № 1)): справа KJELDSSEN, BUSK MADSEN AND PEDERSEN v. DENMARK (5095/71; 5920/72; 5926/72)⁶⁵ – Суд визнав, що обов'язкове інтегроване статеве виховання у державних школах Данії не порушує права батьків, оскільки держава не перетнула межу, що відділяє об'єктивне поширення інформації від індоктринації;

2) визнання релігійно-культурних символів елементом національної ідентичності (застосування широкої межі розсуду (Margin of Appreciation) держави у сфері регулювання освітнього середовища: справа LAUTSI AND OTHERS v. ITALY (30814/06)⁶⁶ – Суд постановив, що обов'язкова присутність розп'яття у класах державних шкіл Італії підпадає під межу розсуду Держави. Розп'яття було визнано пасивним символом, що відображає національну ідентичність та культурні цінності, а не спробою державної індоктринації.

Втручання визнається несумісним із Конвенцією, якщо воно є *непропорційним* або ґрунтується на недостатніх підставах. Непропорційними вважаються загальні та невідбіркові заборони, оскільки вони не дозволяють оцінити пропорційність в індивідуальному випадку. Санкції, які не мають

⁶³ VOLODINA v. RUSSIA (No. 2) (40419/19). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-211794%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-211794%22]})

⁶⁴ BUTURUGĂ v. ROMANIA (56867/15). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-201342%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-201342%22]})

⁶⁵ KJELDSSEN, BUSK MADSEN AND PEDERSEN v. DENMARK (5095/71; 5920/72; 5926/72). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-57509%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-57509%22]})

⁶⁶ LAUTSI AND OTHERS v. ITALY (30814/06). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-95589%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-95589%22]})

відповідних і достатніх підстав щодо негативного впливу на суспільство, визнаються непропорційними.

Держави мають позитивне зобов'язання забезпечити, щоб покарання за гендерно зумовлене насильство (включно з кібернасильством) було ефективним, пропорційним та стримуючим. У випадках конфлікту між приватним життям публічних осіб (стаття 8) та свободою преси (стаття 10), національні суди зобов'язані встановити справедливий баланс.

Щодо прямого втручання у приватне та інтимне життя (стаття 8 Конвенції): державне втручання у конфіденційну та консенсуальну сексуальну поведінку дорослих є непропорційним, якщо відсутні вагомі підстави, оскільки в таких справах застосовується вузька межа розсуду; загальні та невибіркові заборони, які стосуються приватних матеріалів (навіть в умовах ув'язнення), визнаються такими, що не є «необхідними у демократичному суспільстві», якщо вони не дозволяють оцінити пропорційність в індивідуальному випадку; позбавлення волі, яке ґрунтується на моральних висновках, має відповідати вимозі якості закону, що передбачає формулювання правових норм з необхідним ступенем точності.

Щодо обмеження свободи вираження поглядів (стаття 10 Конвенції): обмеження свободи вираження поглядів з метою захисту моралі підлягає широкій межі розсуду держави. Проте втручання повинно відповідати вимозі «якості закону», зокрема, законодавство не може бути неточним чи недоступним; санкції (включно зі звільненням з роботи) визнаються непропорційними, якщо національні органи влади не надали «відповідних і достатніх підстав», або коли обмеження ґрунтується на необґрунтованих припущеннях; захист прав та інтересів дітей від сексуального насильства є вагомою легітимною метою, яка може виправдати обмеження навіть мистецького вираження як необхідне в демократичному суспільстві.

Щодо встановлення справедливого балансу (fair balance) між статтями 8 та 10 Конвенції: обмеження права на повагу до приватного життя (стаття 8) є правомірним, якщо розкрита інформація сприяє вагомим публічним дебатам у демократичному суспільстві, що вимагає ретельного зважування конкуруючих інтересів національними судами; захист інтимної сфери приватного життя (стаття 8) може превалювати над свободою вираження поглядів (стаття 10), що виправдовує судову заборону на публікацію інтимних зображень, якщо громадськість може бути поінформована про факти без необхідності розкриття інтимних деталей.

Щодо позитивних зобов'язань держави у сфері насильства (статті 3 та 8 Конвенції): держави несуть позитивне зобов'язання забезпечувати, щоб покарання за гендерно зумовлене насильство було ефективним, пропорційним та стримуючим; акти кібернасильства («порнопомста», кіберсталкінг) розглядаються як форми насильства проти жінок, що підривають їхню психологічну цілісність. Такі справи вимагають від влади особливої старанності (special diligence) при розслідуванні; невиконання позитивних зобов'язань відбувається через відсутність негайних захисних приписів (protection orders) та

застосування надмірного формалізму при розгляді скарг, що призводить до неефективного захисту жертв.

Щодо поваги до релігійних та філософських переконань в освіті (стаття 2 Протоколу № 1 та стаття 9 Конвенції): держава повинна дотримуватися принципу нейтральності в освітньому процесі. Порушення прав батьків відсутнє, якщо державна програма не перетинає межу, що відділяє об'єктивне поширення інформації від державної індоктринації; питання присутності пасивних релігійно-культурних символів (що відображають національну ідентичність) в освітньому середовищі підпадає під межу розсуду держави.

У Таблиці 4 наведено рішення ЄСПЛ, що охоплюють ключові сфери втручання держави та захисту прав людини в контексті моралі, приватного життя, свободи вираження поглядів, а також позитивних зобов'язань держави, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Таблиця 4

№	Назва/ № справи ЄСПЛ	Короткий зміст суті справи
	Пряме втручання у приватне та інтимне життя (стаття 8 ЄКПЛ): оцінка необхідності та пропорційності обмежень, запроваджених на ґрунті суспільної моралі	
1.	A.D.T. v. THE UNITED KINGDOM (35765/97)	Криміналізація приватної, ненасильницької сексуальної діяльності між дорослими чоловіками (до п'яти осіб). Встановлено порушення статті 8 ЄКПЛ, оскільки обмеження визнано непропорційним.
2.	BARABOI AND GABURA v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA (75787/17)	Позбавлення волі за керування еротичним вебкам-бізнесом. Хоча справа стосувалася законності позбавлення волі (стаття 5 § 1 ЄКПЛ), кваліфікація ґрунтувалася на висновку Агентства із захисту моралі. Встановлено порушення статті 5 § 1 ЄКПЛ через неточність правових норм.
3.	CHOCHOLÁČ v. SLOVAKIA (81292/17)	Загальна та невибіркова заборона ув'язненим володіти порнографічними матеріалами, вилученими як такі, що «загрожують моралі». Встановлено порушення статті 8 ЄКПЛ, оскільки заборона була непропорційною та не «необхідною у демократичному суспільстві».
	Обмеження свободи вираження поглядів (стаття 10 ЄКПЛ): критерії необхідності та пропорційності втручання з метою захисту моралі та прав інших осіб	
4.	MÜLLER AND OTHERS v. SWITZERLAND (10737/84)	Конфіскація картин еротичного характеру, виставлених на публічній виставці, як «непристойних». Порушення статті 10 ЄКПЛ не встановлено, оскільки держава діяла в межах своєї широкої межі розсуду для захисту моралі.
5.	P. v. POLAND (56310/15)	Звільнення вчителя через ведення анонімного блогу з еротичним змістом, що, на думку влади, підривав гідність професії. Встановлено порушення статті 10 ЄКПЛ, оскільки санкція була непропорційною, а органи влади не надали «відповідних і достатніх підстав».

6.	PRYANISHNIKOV v. RUSSIA (25047/05)	Відмова у видачі ліцензії на тиражування (відтворення) еротичних фільмів, які вже мали сертифікати для розповсюдження. Встановлено порушення статті 10 ЄКПЛ, оскільки обмеження було непропорційним і ґрунтувалося на необґрунтованих припущеннях.
7.	SCHERER v. SWITZERLAND	Штраф та конфіскація фільму у власника секс-шопу за показ «непристойних матеріалів». Рішення по суті не виносилося через смерть заявника.
8.	HANDYSIDE v. THE UNITED KINGDOM (5493/72)	Конфіскація та знищення книги «Маленька червона шкільна книжка» за публікацію «непристойних матеріалів». Порушення статті 10 ЄКПЛ не встановлено, оскільки держава мала широку межу розсуду для захисту молоді від розбещення.
9.	KARTTUNEN v. FINLAND (1685/10)	Засудження художника за володіння та розповсюдження сексуально непристойних зображень дітей, незважаючи на мистецький намір. Порушення статті 10 ЄКПЛ не встановлено, оскільки втручання було необхідним для захисту дітей.
10.	PERRIN v. THE UNITED KINGDOM (5446/03)	Засудження за публікацію порнографії на комерційному вебсайті. Скаргу за статтею 10 ЄКПЛ визнано необґрунтованою.
11.	UNIFAUN THEATRE PRODUCTIONS LIMITED AND OTHERS v. MALTA (37326/13)	Повна заборона на постановку п'єси «Stitching» через богохульство та непристойність. Встановлено порушення статті 10 ЄКПЛ, оскільки закон, на який посилався уряд, не відповідав вимогам «якості закону».
12.	X. v. AUSTRIA (5777/72)	Конфіскація книги та рекламних проспектів через їх «грубо непристойний» характер. Скаргу за статтею 10 ЄКПЛ визнано неприйнятною.
<i>Критерії встановлення справедливого балансу між правом на повагу до приватного життя (стаття 8 ЄКПЛ) та свободою вираження поглядів (стаття 10 ЄКПЛ) у публікаціях медіа.</i>		
13.	KÜCHL v. AUSTRIA (51151/06)	Відмова у компенсації за публікацію в медіа статей та фотографії, що розкривали гомосексуальні стосунки настоятеля семінарії. Порушення статті 8 ЄКПЛ не встановлено; національні суди належним чином збалансували інтереси, визнавши суспільний інтерес у дебатах.
14.	ROTHE v. AUSTRIA (6490/07)	Відмова у захисті приватного життя (стаття 8) від публікації фотографій заступника директора семінарії із семінаристом. Порушення статті 8 ЄКПЛ не встановлено, зважаючи на ретельне зважування інтересів національними судами.
15.	VERLAGSGRUPPE NEWS GMBH AND BOBI v. AUSTRIA (59631/09)	Судова заборона на подальшу публікацію фотографії (стаття 8 ЄКПЛ). Порушення статті 10 ЄКПЛ не встановлено, оскільки національні суди правильно збалансували приватні та державні інтереси.
<i>Позитивні зобов'язання держави щодо ефективного захисту фізичної та психологічної цілісності: застосування статей 3 та 8 Конвенції у контексті гендерно зумовленого насильства.</i>		

16.	VUČKOVIĆ v. CROATIA (15798/20)	Заміна тюремного ув'язнення громадськими роботами для особи, засудженої за сексуальне насильство. Встановлено порушення статей 3 та 8 ЄКПЛ через непропорційно м'яке покарання та невиконання позитивного зобов'язання забезпечити ефективне покарання за гендерно зумовлене насильство.
17.	VOLODINA v. RUSSIA (No. 2) (40419/19)	Невиконання позитивних зобов'язань щодо захисту заявниці від неодноразових актів кібернасильства («порнопомста», кіберсталкінг) та неефективне розслідування. Встановлено порушення статті 8 ЄКПЛ через відсутність достатніх запобіжних заходів (захисних приписів).
18.	BUTURUGĂ v. ROMANIA (56867/15)	Еефективність розслідування актів домашнього насильства, погроз та кібернасильства з боку колишнього чоловіка. Встановлено порушення статей 3 та 8 ЄКПЛ через невиконання позитивних зобов'язань, відсутність «особливої старанності» та надмірний формалізм при розгляді кібернасильства.
<i>Повага до релігійних та філософських переконань (застосування статті 2 Протоколу № 1 та статті 9 ЄКПЛ)</i>		
19.	KJELDTSEN, BUSK MADSEN AND PEDERSEN v. DENMARK (5095/71; 5920/72; 5926/72)	Обов'язкове інтегроване статеве виховання у державних школах. Порушення статті 2 Протоколу № 1 не встановлено, оскільки держава не перетнула межу, що відділяє об'єктивне поширення інформації від індоктринації.
20.	LAUTSI AND OTHERS v. ITALY (30814/06)	Обов'язкова присутність розп'ять у класах державних шкіл. Порушення статті 2 Протоколу № 1 та статті 9 ЄКПЛ не встановлено, оскільки розп'яття є пасивним символом, що відображає національну ідентичність та культуру, а не державною індоктринацією.

Відповідність положень частини першої статті 301 КК України положенням статті 8 ЄКПЛ (право на повагу до приватного і сімейного життя) та статті 10 (свобода вираження поглядів) не є безумовною, оскільки криміналізація широкого кола дій, особливо тих, що стосуються консенсуальної поведінки повнолітніх, може становити непропорційне втручання держави у гарантовані права. Так, будь-яке втручання держави у права, гарантовані статтями 8 та 10 ЄКПЛ, має відповідати трискладовому тесту: бути передбаченим законом (in accordance with the law); переслідувати легітимну мету (наприклад, захист моралі, захист прав і свобод інших, запобігання злочинам); бути необхідним у демократичному суспільстві (necessary in a democratic society), що вимагає перевірки пропорційності втручання. Криміналізація ненасильницької, приватної сексуальної діяльності визнається ЄСПЛ непропорційною. Законодавча невизначеність поняття порнографічних предметів як обов'язкової ознаки чинної статті 301 КК України зумовлює широкі дискреційні повноваження при його застосуванні, що негативно впливає на якість правозастосовчої практики, несе ризики зловживань та порушення прав людини.

У судовій практиці України у справах про сексуальні злочини, зокрема, вчинені з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, простежується застосування міжнародних стандартів, закріплених у таких актах: Конвенція ООН про права дитини (далі також – Convention on the Rights of the Child, CRC)⁶⁷; Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень (далі також – Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure, OPCRC)⁶⁸; Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність (далі також – Convention on Cybercrime, CC)⁶⁹; Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (далі також – Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, CPCSEA)⁷⁰.

У Таблиці 5 наведено репрезентативну вибірку судових справ, що ілюструють застосування ключових міжнародних актів у кримінальних провадженнях щодо сексуальних злочинів.

Таблиця 5

№ справи	Коротка суть справи	Використані міжнародні акти та статті	Примітки / категорія
484/1943/25	сексуальна експлуатація дитини з використанням ІКТ; примушування малолітньої особи до участі у створенні порнографії; виготовлення дитячої порнографії	CRC: статті 2, 3, 7, 8, 19, 23, 34, 36, 40; OPCRC: статті 1–3; Convention on Cybercrime: стаття 9; CPCSEA: статті 20, 35	міжнародні стандарти застосовані комплексно, але потребують розширеного мотивування
754/10403/25	виготовлення матеріалів сексуального характеру за участю неповнолітніх	CRC: статті 2, 3, 19, 23, 34, 36, 40; OPCRC: статті 1–3; Convention on Cybercrime: стаття 9; CPCSEA: статті 20, 35	злочини проти громадського порядку та моральності

⁶⁷ Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

⁶⁸ Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_160#Text

⁶⁹ Конвенція про кіберзлочинність. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text

⁷⁰ Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text

754/10063/25	одержання та зберігання дитячої порнографії	CRC: статті 2, 3, 19, 23, 34, 36, 40; OPCRC: статті 1–3; Convention on Cybercrime: стаття 9; CPCSESA: статті 20, 35	одержання доступу до дитячої порнографії
756/7442/23	сексуальні дії щодо малолітньої особи; виготовлення фото/відео сексуального характеру	CRC: статті 2, 3, 19, 23, 34, 36, 40; OPCRC: статті 1–3; Convention on Cybercrime: стаття 9; CPCSESA: статті 20, 35	злочини проти громадського порядку та моральності
483/1849/21	примушування до виготовлення порнографічних матеріалів; розпусні дії	CRC: статті 2, 3, 19, 23, 34, 36, 40; OPCRC: статті 1–3; Convention on Cybercrime: стаття 9; CPCSESA: статті 20, 35	кримінальне правопорушення проти статевої свободи
752/14068/23	розповсюдження матеріалів сексуального характеру	CRC: статті 2, 3, 19, 23, 34, 36, 40; OPCRC: статті 1–3; Convention on Cybercrime: стаття 9; CPCSESA: статті 20, 35	одержання доступу, збут і розповсюдження дитячої порнографії
585/5035/24	кіберексплуатація малолітніх	CRC: статті 2, 3, 19, 23, 34, 36, 40; OPCRC: статті 1–3; Convention on Cybercrime: стаття 9;	злочин, пов'язаний з дитячою порнографією

		CPCSESA: статті 20, 35	
279/4290/22	кваліфікація дій щодо сексуального насильства	CRC: статті 2, 3, 19, 23, 34, 36, 40; OPCRC: статті 1–3; Convention on Cybercrime: стаття 9; CPCSESA: статті 20, 35	ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів
335/1953/23	злочини проти статевої свободи та недоторканності дитини; зберігання дитячої порнографії	CRC: статті 2, 3, 19, 23, 34, 36, 40; OPCRC: статті 1–3; Convention on Cybercrime: стаття 9	міжнародні стандарти застосовані, але потребують розширеного мотивування;
757/19496/22	розповсюдження та обіг заборонених матеріалів; зґвалтування	CRC: статті 2, 3, 19, 23, 34, 36, 40; OPCRC: статті 1–3; Convention on Cybercrime: стаття 9; CPCSESA: статті 20, 35	кримінальне правопорушення проти статевої свободи
752/5771/22	завантаження дитячої порнографії через BitTorrent	Convention on Cybercrime: стаття 9	типові дії: завантаження через BitTorrent

Отже, національна судова практика демонструє еволюцію від формального до змістовного застосування. Міжнародні акти використовуються судами як інтерпретаційні стандарти для посилення судових рішень.

Разом із тим, найсуттєвішою негативною тенденцією судового правозастосування можна назвати формальне використання міжнародних норм, коли суди перераховують велику кількість статей (наприклад, статті 2, 3, 19, 23, 34, 36, 40 Конвенції ООН про права дитини) без достатньої деталізації у мотивувальній частині, як саме цей стандарт вплинув на оцінку доказів чи кваліфікацію. Це створює ризики для прозорості мотивування ухваленого рішення.

4. Шляхи удосконалення підстав кримінальної відповідальності за обіг порнографічних предметів в Україні.

Заборона, як і декриміналізація порнографії, – резонансна соціальна тема, яка, окрім виконання ролі морально-етичної складової суспільного життя, є важелем на міжнародній політичній арені та стосується фінансових доходів і надходження податків⁷¹. Зміна парадигми сприйняття сексуальності, відмова від табування цієї теми під впливом ідей поваги до приватного життя, свободи вираження поглядів тощо зумовлюють появу законодавчих ініціатив щодо необхідності удосконалення існуючого кримінально-правового механізму захисту особи від шкідливого впливу порнографії⁷².

Так, на розгляді парламенту поточного скликання перебуває низка законопроектів, спрямованих на часткову декриміналізацію підстав кримінальної відповідальності за статтею 301 КК України. А саме: проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо забезпечення свободи від втручання в приватне життя людини» (реєстр. № 9623 від 18.08.2023) (далі – законопроект № 9623); проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів малолітнім і неповнолітнім та вдосконалення інших положень статті 301» (реєстр. № 9623-1 від 31.08.2023) (далі – законопроект № 9623-1); проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення його окремого положення про кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності» (реєстр. № 12191 від 11.11.2024) (далі – законопроект № 12191); проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальних правопорушень проти безпеки особи» (реєстр. № 14165 від 29.10.2025) (далі – законопроект № 14165).

Зважаючи на те, що питання протидії дитячій порнографії належним чином унормовані в національному законодавстві (статті 301-1 та 301-2 КК України), зокрема й стосовно термінології⁷³, положення названих законопроектів спрямовані на декриміналізацію окремих діянь, пов'язаних зі створенням, збутом та розповсюдженням «дорослої» порнографії на території України.

Аналізуючи названі законодавчі ініціативи, варто зазначити, що кримінальний закон є нормативно-правовим актом, що визначає найбільш суворі правообмеження, які держава уповноважена застосовувати до людини. Тому він повинен бути надійно захищеним від необґрунтованих змін. Не варто допускати

⁷¹ Шатрава С. О., Джафарова О. В., Денишук Д. Є., Погорілець О. В. Деякі аспекти декриміналізації статті 301 Кримінального кодексу України. *Вісник ХНУВС–Bulletin of KhNUA*. 2023. № 4(103). URL:<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/450f3ba8-40b8-4801-a164-52dfe58b986a/content>

⁷² Куковинець Д. О. Кримінальна відповідальність за діяння, пов'язані з порнографією: міжнародні та національні стандарти. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2023. № 46.

⁷³ Шатрава С. О., Джафарова О. В., Денишук Д. Є., Погорілець О. В. Деякі аспекти декриміналізації статті 301 Кримінального кодексу України. *Вісник ХНУВС–Bulletin of KhNUA*. 2023. № 4(103). URL:<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/450f3ba8-40b8-4801-a164-52dfe58b986a/content> ;

його використання в політичній боротьбі чи економічній конкуренції, або як інструмент вирішення персоніфіковано-політизованих питань⁷⁴.

У науці кримінального права⁷⁵ підставами декриміналізації прийнято вважати явища або соціальні процеси, які призводять до необхідності звуження меж кримінально-правової заборони, що може виражатися у визнанні неефективності чи непотрібності в певних умовах конкретної кримінально-правової норми, або в необхідності її зміни з метою виведення за межі кримінальної відповідальності та караності певного кола діянь та суспільних відносин. Декриміналізація як напрямок кримінально-правової політики полягає у виявленні передбачених кримінальним законом форм індивідуальної поведінки, які не є суспільно небезпечними, визнанні недопустимості, неможливості й недоцільності їх подальшої кримінально-правової заборони. Способом декриміналізації злочинів є віднесення раніше злочинного діяння до категорії правомірних, або до правопорушень іншого виду (наприклад, адміністративних, дисциплінарних проступків).

Скасування кримінальної відповідальності за діяння, пов'язані зі створенням, збутом та розповсюдженням «дорослої» порнографії на території України, потребуватиме вибудови законодавцем нових правил, необхідних як для мінімізації ризиків, пов'язаних із виробництвом та обігом «дозволеної» на території України порнографії, так і для забезпечення функціонування порнобізнесу в тій частині, де відбудеться декриміналізація. Адже при прийнятті рішення щодо скасування кримінальної відповідальності за аналізовані діяння одночасно варто визначати й подальше стратегічне бачення державної політики у відповідній сфері⁷⁶.

Так, у Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи 2412 (2021) від 26 листопада 2021 року «Гендерні аспекти та наслідки порнографії для прав людини» вказується на необхідність: запровадження системи попереджувальних позначок, які вимагають від порнографічних вебсайтів відображати сповіщення про потенційну шкоду від використання порнографії, подібно до попереджувальних позначок, що використовуються для алкоголю, тютюнових виробів або онлайн-ігор; ефективного забезпечення дотримання норм щодо захисту персональних даних і персональних зображень, у тому числі у сфері розповсюдження порнографії в Інтернеті; гарантування, що всі зображені у порнографічних матеріалах особи або інші особи, які беруть участь у

Куковинець Д. О. Кримінальна відповідальність за діяння, пов'язані з порнографією: міжнародні та національні стандарти. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2023. № 46. С. 108.

⁷⁴ Андрушко П.П. та інш. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення : монографія / За заг. ред. Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюка. К.: Компанія ВАІТЕ, 2024. 494 с. С. 23.

⁷⁵ Пустова Н. Поняття та сутність декриміналізації. *Публічне право*. 2021. № 4. URL: <https://www.publicne-pravo.com.ua/files/44/pdf/6.pdf>

⁷⁶ Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальних правопорушень проти безпеки особи» (реєстр. № 14165 від 29.10.2025). URL: <https://itd.rada.gov.ua/aa2a5060-65dc-4450-8533-e662cca0f059>

виробництві порнографічного контенту, дали свою вільну та усвідомлену згоду на його розповсюдження, зокрема, вимагаючи від виробників доказів перевіреної згоди перед оприлюдненням будь-якого зображення; у межах норм щодо використання персональних даних вимагати від постачальників онлайн порнографії збирати та зберігати ідентифікаційні та контактні дані осіб, які завантажують порнографічні матеріали для публічного поширення, з метою сприяння кримінальному переслідуванню у випадках, коли учасники не дали згоду на розповсюдження або якщо матеріал стосується торгівлі людьми, жорстокого поводження з дітьми чи іншої злочинної діяльності; вимагати від публічних бібліотек і шкіл встановлювати інтернет-фільтри для блокування порнографії, тощо⁷⁷.

Запропоновані законопроектами № 2623, № 2623-1, № 14165 визначення понять «порнографія» та «екстремальна порнографія» розкриваються через використання оціночних ознак, що ускладнює процес їх розмежування. З огляду на відсутність нормативних критеріїв віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер (Закон України «Про захист суспільної моралі», Наказ Міністерства культури України від 16 березня 2018 року № 212 втратили чинність у зв'язку із прийняттям Закону України «Про медіа» від 13.12.2022 № 2849-IX), у практичній діяльності виникатимуть серйозні труднощі при визначенні – чи є та або інша продукція порнографічною, що негативно вплине на якість правозастосування пропонованої норми. Зокрема, ідеться про відсутність однозначної позиції з приводу того, який образ можна вважати відверто порнографічним, а який еротичним, які матеріали є інтимними тощо.

Такий підхід не відповідає вимогам щодо якості законів у контексті верховенства права, гарантованого статтею 8 Конституції України, зокрема, його елементу «юридична визначеність», який вимагає, щоб норми були чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишалися передбачуваними. Тобто існує потреба законодавчого визначення поняття «порнографії» та критеріїв розмежування предметів порнографічного та непорнографічного характеру на галузевому рівні.

Основним аргументом прихильників декриміналізації порнографії є те, що повнолітні особи повинні мати право самостійно створювати, споживати і розповсюджувати порнографічні матеріали без втручання держави (порнографія – це форма сексуального самовираження, частина сексуального життя людини)⁷⁸. Проте, порнографія в будь-якій формі (кіно- чи відеофільм, малюнок, фотознімки тощо) завжди нехтує моральними цінностями, тому вона не може і не повинна розглядатися як корисна чи необхідна інформація для розвитку особи та як синонім статевого виховання.

⁷⁷ Gender aspects and human rights implications of pornography. Resolution of Parliamentary Assembly 2412 (2021). URL: <https://pace.coe.int/en/files/29579/html>

⁷⁸ Куковинець Д. О. Кримінальна відповідальність за діяння, пов'язані з порнографією: міжнародні та національні стандарти. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2023. № 46. С. 112.

Із метою досягнення балансу між повагою до прав людини та потенційною шкодою від суспільно небезпечних форм порнографії, доцільним є: розробка ефективної регуляторної політики щодо запровадження ліцензування для виробників порнографічної продукції та встановлення вимог перевірки віку її споживачів; визначення критеріїв законності обігу порнографії; запровадження відповідних освітніх програм та ініціатив тощо.

Скасування кримінальної відповідальності за діяння, пов'язані зі створенням та розповсюдженням порнографії для повнолітніх на території України, потребуватиме регламентації певних правил, необхідних для мінімізації ризиків, пов'язаних із виробництвом та обігом такої «продукції», та вироблення державної політики у відповідній сфері.

Висновки

Відсутність в Україні законодавчого визначення поняття «порнографії» та критеріїв віднесення предметів до таких, що мають порнографічний характер, вказує на невідповідність існуючих підстав кримінальної відповідальності принципу правової визначеності.

Огляд досвіду правового регулювання законодавчих підстав кримінальної відповідальності за злочини проти моральності у США, Великій Британії, Канаді, Німеччині, Франції показує, що використання порнографічних матеріалів, створених за добровільною згодою повнолітніх осіб, тобто дорослого контенту за згодою, не криміналізоване, а кримінально-правові заборони щодо обігу порнографічної продукції спрямовані на захист неповнолітніх. Наслідком декриміналізації правового регулювання порнографії у досліджуваних державах стало запровадження запобіжних механізмів, а саме: ліцензування обігу порнографічних матеріалів, верифікація віку споживачів порноконтенту, визначення критерію розмежування легальної та нелегальної порнографії (для розуміння незаконного порнографічного матеріалу законодавство оперує ознакою «непристойність», а міра непристойності порнографічного матеріалу встановлюється судом у кожному конкретному випадку).

Проведений аналіз рішень ЄСПЛ засвідчив, що для оцінки правомірності втручання держави у сфери, пов'язані з мораллю та особистими правами, суд використовує три основні стандарти: законність (вимога «якості закону»), необхідність у демократичному суспільстві та пропорційність. Ступінь державного розсуду залежить від характеру втручання: з метою захисту моралі та захисту неповнолітніх держави мають широку межу розсуду (wide margin of appreciation) щодо обмеження свободи вираження поглядів; у справах, що стосуються інтимних аспектів приватного життя та конфіденційної, консенсуальної сексуальної поведінки дорослих, ЄСПЛ застосовує вузьку межу розсуду (narrow margin of appreciation). Національна судова практика використовує міжнародні акти як інтерпретаційні стандарти для посилення судових рішень, проте без достатньої їх деталізації у мотивувальній частині (як стандарт вплинув на оцінку доказів чи кваліфікацію діяння).

На шляху удосконалення законодавчих підстав кримінальної відповідальності за незаконний обіг порнографії необхідно враховувати, що закріплене в частині другій статті 34 Конституції України право людини і громадянина вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір може бути віднесено і до інформації порнографічного характеру, *за винятком тієї, яка може бути обмежена законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.*

Унормування підстав кримінальної відповідальності за незаконний обіг порнографічних предметів в Україні повинно передбачати:

законодавче визначення критеріїв законності обігу порнографії;
запровадження вимог щодо ліцензування порнографічної продукції;
контроль за дотриманням правил обігу порнографічного контенту;
встановлення вимог перевірки віку його споживачів.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений чи перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*